

6. Изард К. Эмоции человека: Перевод с английского. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1980. – 440 с.
7. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник: - К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464.
8. Лингвистический энциклопедический словарь/ Под ред. В.Н. Ярцевой. -2-е изд., дополненное. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
9. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики. – Киев: Высшая школа. – 1989. – 156 с.
10. Лук А.Н. Эмоции и личность. – М.: Знание, 1982. – 176 с.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008 – 712 с.
12. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: АТ «ОКО», 1996. – 416 с.
13. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции: Сб. науч. тр. / ВГПУ. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 3-14.
14. Шаховський В.И. Лингвистическая теория эмоций: Монография. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
- Список ілюстративного матеріалу
15. Dornseiff. Der deutsche Wortschatz nach Sprachgruppen/. – Berlin. – 2004. – 933 S.
16. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden. Unter Leitung von G. Drosdowski. – Mannheim. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1976. – 2992 S.
17. Klappenbach R. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache (1 Band) – Berlin: Akademie-Verlag, 1967. – 800.
18. Wahrig G. Wörterbuch der deutschen Sprache: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. – 942 S.
19. Demski E. Das Narrenhaus (Roman). Schöffling and Co. Verlagsbuchhandlung, 1997. – 448 S.
20. Mann Th. Der Erwählte. S. Fischer Verlag, 1980. – 299 S.
21. Sommer-Bodenburg A. Der kleine Vampir und die große Liebe. Veröffentlicht im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1985. – 123 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Тесля – аспірант кафедри німецької філології Київського національного лінгвістичного університету.
Наукові інтереси: лінгвокультурологія, соціолінгвістика

МІЖКУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ: ЛАКУНИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ПОРІВНЯННЯ В МІЖМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (німецька та українська мови)

Ольга ТЕТЕРЯТНІКОВА (Миколаїв, Україна)

У статті розглянуті деякі проблеми міжкультурного перекладу, а саме лакуни та фразеологічні порівняння, подані приклади цих мовних явищ на німецькій та українській мовах й можливі варіанти їх зворотного перекладу, продемонстрований вплив культури етносу на формування компаративних фразеологізмів.

In this article there were examined some problems of intercultural translation, namely lacuna and phraseological simile. These linguistic phenomena were demonstrated with examples in English and in Ukrainian, as well as possible variants of their translation into these languages. The influence of ethnic culture on forming of comparative phraseological units was also shown in this article.

Ще англієць О. Тайтлер наприкінці XVIII ст. довів, а німець В. фон Гумбольд на початку XIX ст. показав, що кожна мова є неповторною системою із власною "внутрішньою формою", або, як модно казати зараз, із своєю картиною світу. Саме тому переклад з однієї мови на іншу не може бути дослівним, особливо коли мова йде про художній текст, прикрашений стилістичними засобами, які дуже часто мають імпліцитний характер. Щоб правильно сформулювати речення, уникнути певних проблем під час перекладу, треба, перш за все, добре оволодіти рідною мовою: "...з іноземної мови на рідну треба перекладати так, щоб ніхто не зміг здогадатися, що мова йде про переклад" [5: 3].

З іншого боку, мовна своєрідність зумовлена не тільки мовними чинниками, але й позамовними, такими як, наприклад, культура етносу, яка відображається в її мові.

Культура як така дуже широке поняття. Вона виникає під час процесу соціалізації та приводить до появи відмінностей між націями, які залежать від цієї культури. Культура – це, так би мовити, код, й перекладач може лише тоді успішно виконати своє завдання, коли він свідомо сприймає цей код, тобто йому відомі звичаї та норми іншої культури. Дуже важливо правильно інтерпретувати культурні особливості, а також передати їх в тексті-перекладі. Таким чином, при перекладі мають значення не тільки лінгвістичні, але й нелінгвістичні феномени. Тому переклад справедливо назвати процесом міжкультурної комунікації.

Швейцарський дослідник професор Вернер Коллер також стверджує, що під час перекладу повинен враховуватися цілий ряд різних чинників, як то мовностилістичні зв'язки (sprachlich-stilistische) та екстралінгвістичні (außersprachliche Beziehungen) [4: 124]. Значну роль відіграють різні умови, серед яких слід зазначити структурні властивості, різні умови життя в країнах, норми естетики та стилістики. З нього зрозуміло, що вирішальну роль при перекладі відіграють знання культури.

Кажучи іншими словами, перекладач перекладає не просто з мови оригіналу (Ausgangssprache) на мову перекладу (Zielsprache), а з однієї культури на іншу.

Отже переклад – це творчий процес, здійснюваний людиною, яка має здатність зіставляти, аналізувати, мислити. Саме тому, незважаючи на значні досягнення в створенні штучного інтелекту, лише жива людина може на сьогоднішній день подолати складнощі, які виникають при перекладі.

Окрім того, що багато слів, які складають словниковий запас будь-якої мови, мають імпліцитні значення, перекладач стикається з таким мовним явищем, як лакуни.

Лакуни (*lat. lacuna западина, порожнина*) – слова, які не мають еквівалента в рідній мові (*äquivalenzlose Wörter*) [5: 16]. Лакуни виникають в мові саме через ці культурні особливості, норми поведінки, а також звичаї для позначення специфічних явищ місцевої культури, які відсутні, а тому подекуди незрозумілі представникам іншої культури. Вважається, що 6-7% слів в мові є безеквівалентними [2]. І хоча цей відсоток є не дуже великим, неправильне тлумачення таких слів перекладачем або неможливість перекласти їх на іншу мову можуть частково зіпсувати задум, закладений в тексті-оригіналі або надати читачеві хибне уявлення про те чи інше явище.

З іншого боку, національно-культурна своєрідність лексики може проявлятися не тільки в наявності серії специфічних слів, але й у відсутності слів для значень, виражених в інших мовах. Ці "пробіли" також називають лакунами [там же]. В будь-якому разі лакуни помітні лише при зіставленні мов, тому розглянемо ці "пробіли" на прикладах.

У німецькій мові існує еквівалент до українського слова "аптека" ("Apotheke"), яке цілком зрозуміло всім носіям обох культур без додаткового тлумачення, тому як за цим словом закріплений певний образ. В той же час в німецькій мові є ще одне слово, близьке за значенням до слова "Apotheke" а саме "Drogerie" – магазин, який торгує не лише аптекарськими препаратами, але й господарчими товарами, предметами гігієни та косметикою.

Перекладаючи це слово на українську або російську мову, перекладач повинен врахувати специфіку слова "Drogerie" в німецькій мові та відповідно знайти таке слово, яке б відображало сутність цієї лексеми при перекладі з мови-оригіналу. Якщо мова йде про усну комунікацію, то перекладач, скоріше за все, обмежиться поясненням цього слова, що лише надасть йому авторитетності серед слухаючих. Але в письмовому тексті, складне або довге пояснення може лише зашкодити. До речі, з процесом глобалізації та всевітньої інтеграції, лакуни можуть переходити в групу загальноживаної, або принаймні еквівалентної лексики. Так, на нашу думку, слово "Drogerie" можна перекласти словосполученням "аптека-маркет", яке хоча й не наявне в українських або російських словниках, але стало звичним для більшості населення.

Інший приклад: в німецькій мові існує багато слів для позначення місць де можна поїсти, як то *Lokal, Cafe, Kaffeehaus, Imbissstube, Restaurant, Gaststatter, Dachcafe, Stammlokal, Eisdiele, Kneipe*. І хоча більшість з них мають еквіваленти в українській та російській мовах (кафе, закусочна, ресторан), то слово *Gaststatter* може перекладатися всіма цими варіантами, принаймні так зазначено у словнику. Але ж яка різниця між *Restaurant* та *Gaststatter*, між *Lokal* та *Cafe*, або між *Gaststatter* та *Lokall* Чи є фрази "*Ich gehe mit ihm ins Cafe*" та "*Ich gehe mit ihm ins Lethal*" абсолютно синонімічними? Та якщо названі слова не є абсолютно чужими для української або російської нації, то такі слова, як *Dachcafe, Stammlokal* не будуть зрозумілі без додаткового опису, пояснення або ремарки перекладача, тому що цих явищ не існує в рідній мові.

Фразеологічні порівняння або компаративні фразеологічні одиниці [3: 9] так само, як і лакуни, становлять певну перешкоду для перекладача. Це перш за все прислів'я та приказки, які відображають мовну картину світу тієї чи іншої нації. Складність перекладу таких висловів полягає в тому, що при дослівному перекладі вони втрачають своє приховане значення, а деякі так само, як і лакуни, взагалі не мають еквівалента в мові, на яку перекладаються.

В німців є прислів'я: *Stolz wie ein Spanier* (дослівно: гордий, як іспанець). При дослівному перекладі для українця втрачається весь сенс цього висловлювання, тому що іспанський народ не такий близький для нас, як наприклад для німців. Німці кажуть, що "іспанець любить свою країну, любить себе й гордий за все, що складає його життя".

Певно, що так німці говорять про когось, хто занадто гордий, вірогідно навіть трохи саркастично.

І хоча слово "іспанець" існує в українській мові для позначення людини, яка є родом з Іспанії, вираз "гордий як іспанець" можна також назвати лакуною, тобто виразом, за яким незакріплене жодне значення в рідній мові. Не знаючи характеру або звичаїв іспанців, якими бачать їх німці, перекладач не зможе знайти адекватний переклад для цього порівняння. Отже йому треба звернутися до реалій, присутніх в українській мові.

Натомість в українській мові знаходимо таке порівняння: *Гордий як навич* або *Чоловік гордий, як пузир водний*. В першому порівнянні також мається на увазі, що людина, про яку так говорять занадто горда, відчувається сарказм, але не образа. А от друге порівняння більш негативне й надає цій людині інших, крім гордості рис, наприклад, зверхності або навіть чванливості. Тому перше порівняння (*Гордий як навич*) є, на нашу думку, в даному випадку більш доречними, ніж друге для перекладу виразу *Stolz wie ein Spanier*.

Візьмемо інший приклад, в якому, навпаки, відображені реалії української мови, відсутні в німецькій.

У Нечуй-Левицького в оповіданні "Афонський пройдисвіт" є такий вираз: *Ласться гидко, як москаль*. Знов ж таки, для німців слово "москаль" є безеквівалентним, а тому незрозумілим. Тому завдання перекладача - "перекласти з однієї культури на іншу" надто ускладнюється в даному випадку.

В німецькій мові існує фразеологічне порівняння зі схожим значенням *Er schimpft wie ein Rohrspatz*, але воно ні в якому разі не передає тієї ненависті до певної групи росіян та їх зневажання, які закладені в українському прислів'ї. В російській мові натомість знаходимо таке порівняння: *Он ругается как извозчик*. І хоча всі три фразеологізми лише схожі за значенням, але вони не є еквівалентні один до одного, тому що кожен з них відображає культуру та цінності саме своєї нації, свого народу.

Так само й інший приклад: *Бреше, як москаль* (українська народна мудрість). Значення цього прислів'я зрозуміло українцям – так говорять про людину, яка бреше без усякого сорому. В німецькій мові знаходимо фразеологічне порівняння зі схожим значенням *Er lügt wie gedruckt* (дослівно: він бреше, наче його слова надруковані). Зрозуміло, що при перекладі цього виразу доведеться відмовитись від дослівного перекладу, та спробувати знайти відповідну "форму" (слово або декілька слів), яка б відповідала "змісту" цього висловлювання.

Узагальнюючи вище написане, хочемо ще раз підкреслити, що актуальні соціальні умови, структурні властивості мови, місцеві реалії життя зумовлюють створення унікального мовного середовища, яке, з одного боку, ускладнює розуміння між двома різними етносами, двома культурами, а з іншого – змушує перекладача творчо підходити до процесу перекладу. Звідси, перекладач повинен не тільки мати багатий лексичний запас та вміти граматично правильно будувати речення на двох мовах, а й свідомо підходити до реалій "чужого" життя.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Комисаров П. В. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. – М: «ЧеРо», 1999. – 134 с.
2. Мечковская П. Б. Социальная лингвистика. Электронная библиотека Социологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова.
3. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія 2004 года. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / К.І. Мізін; Київ. нац. літв. ун-т. - К., 2004. 19 с. укр.
4. Koller, Werner. Übersetzungskompetenz als Fähigkeit, Äquivalenz herzustellen. In Fleischmann, Eberhard/Schmitt, Peter A./Wotjak, Gerd (Hrsg.). Translationskompetenz – Tagungsberichte der LICTRA (Leipzig International Conference on Translation Studies) 4.-6.10.2001. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. – S. 117-133
5. Miller, Dorota. Kulturelle Probleme der Übersetzung am Beispiel deutsch-polnische und polnisch-deutsche Übersetzung. Verlag für akademische Texte. – 56 S. (<http://www.diplomarbeiten24.de/vorschau/84654.html>)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Тетерятнікова – викладач кафедри ТПП і НФ МДГУ ім. Петра Могили.
Наукові інтереси: проблеми перекладу, переклад ідео стилів.